

BULGARİSTAN TÜRKLERİNİN TÜRKİYE'YE GÖÇ HAREKETİ (1950-1951)

Filiz ÇOLAK*

Özet

Türkiye Cumhuriyeti, geçtiğimiz yüzyıl içerisinde, topraklarında göç hareketlerinin geniş ölçüde cereyan ettiği ülkelerden birisi olmuştur. XIX.yy'da Kırım Savaşı sonrasında Kafkaslardan başlayan göç dalgasını 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'ndan sonra Bulgar çetelerinin imha hareketiyle karşılaşan Rumeli Türkleri yaşadıkları toprakları terk etmek zorunda kalmışlardır. 1912-1913 Balkan Savaşları ertesinde Rumeli'den gelen göçler tekrar başlamıştır. Balkan Savaşları'nın akabindeki I. Dünya Savaşı ve Milli Mücadele Hareketi sonrasında kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarında bu göç olgusu aralıklarla devam etmiş ve zaman zaman genç cumhuriyet için çözülmesi güç siyasi, sosyal ve ekonomik sorunlar yaratmıştır.

Türkiye'ye yapılan göçler konusunda Bulgaristan Türklerinin durumu bir bakıma upuzun bir göç tarihi olarak cereyan etmiştir. Vaktiyle Anadolu topraklarından Rumeli'ye göç etmiş olan ve uzun yıllar bu topraklarda yaşayan Türklerin, zaman içerisinde değişen şartlar nedeniyle tekrar ata topraklarına zorunlu göçe zorlanması, kanayan bir yara gibi, XIX.yy'dan günümüze kadar sürüp gitmiştir. Bulgaristan Türklerinin uzun bir zamana yayılan bu göç hareketi kimi zaman artmış, kimi zaman azalmış ama hiç eksilmemiştir.

Bulgaristan Türklerinin XX.yy'daki ikinci büyük kitlesel göç hareketi 1950-1951 yılları arasında gerçekleşmiştir. Dönemin Bulgar yönetiminin uyguladığı "Tek bir ulusun yaratılması" siyasetine en büyük engel olarak Bulgaristan'da yaşayan en büyük azınlık olan Türkler görülmüş ve yaklaşık 200.000 Türk vatandaşı zorunlu göçe tabii tutulmuştur.

Bu çalışmada, 1950-1951 göçünü hazırlayan etkenler, göç sürecinde Türkiye Cumhuriyeti'nin tavrı ve yaşadığı sorunlar, göçmen vatandaşların yaşadıkları sorunlarla birlikte ele alınarak incelenmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Bulgar, Göç, Göçmen, Balkan Savaşı, Rumeli Türkleri*

* Yrd. Doç. Dr., Uşak Üniversitesi Tarih Bölümü. E-Posta: colakfiliz@yahoo.com

Migration Movements of the Bulgarian Turks to Turkey (1950–1951)

Abstract

In the last century, the Turkish Republic was one of the countries, where migration movements occur to a large degree. Migration wave began in the 19th century after the Crimean War. The Rumelian Turks, who suffered by the ethnic cleansing campaign of Bulgarian guerillas after the Ottoman-Russian War in the years 1877–1878, had to abandon their homes. Migrations from Rumelia started again after the Balkan Wars of 1912-1913. These migration movements continued on and off during the First World War and early years of the Turkish Republic and occasionally caused difficult political, social and economic troubles to solve for the young Republic.

The experiences of the Bulgarian Turks were a long migration history. Forcing these Turkish people, who once had migrated from Anatolia to Rumelian soil and had lived there for many years, to migrate back to their mother soil due to changed conditions, has continued to be a bleeding wound from 19th century to our present time. These migration activities of the Bulgarian Turks were sometimes increased and sometimes decreased, but never ceased to exist.

The second biggest mass migration movement of the Bulgarian Turks during the 20th century occurred in the years of 1950–1951. The Turks were the largest minority group in Bulgaria and the Bulgarian government saw them as an obstacle to their “creation of one nation” policy and forced approximately 200.000 Turkish citizens to migrate.

In this study, factors which caused the 1950–1951 migration, policy of the Turkish Republic during this migration and problems emerged, problems of immigrant citizens will be discussed.

Keywords: *Bulgarian, Migration, Immigrant, The Balkan War, Rumelian Turks*

Türkiye, özellikle son yüzyıl içerisinde, göç hareketlerinin geniş ölçüde cereyan ettiği bil ülke olmuştur. XIX. yy'ın ikinci yarısından itibaren, Kırım Savaşı sonrasında, Kafkasya'dan başlayan göç dalgasını, 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'ndan sonraki Rumeli göçleri takip etti. Balkan Savaşı sonunda yine batıdan hızlanan göç hareketleri I. Dünya Savaşı'ndan sonra ve cumhuriyetin ilk yıllarında da yoğunluk kazanmış, zaman zaman Türkiye için çözülmesi güç yerleşme sorunları yaşanmıştır.

Bulgaristan Türklerinin Türkiye'ye Göç Hareketi (1950-1951)

Türkiye'de göçmen davlarının Avrupa'dan önce başlamış olmasında Avrupa Devletlerinin Osmanlı Devleti'ne karşı takip ettikleri emperyalist siyaset önemli bir rol oynamaktadır. XIX. ve XX yy. içerisinde göçmen meselesinden dolayı, dünyanın birçok yerlerinde, Balkanlarda büyük felaketler ve ızdıraplar devam ettiği sırada, Avrupa Devletleri çok kere bu faciaları adeta görmezlikten gelmişlerdir. 1862 ve 1913' de Türkiye'ye vaki olan göçler sırasında bazı Avrupa Devletlerinin ilgi ve yardımı hariç tutulacak olursa XVIII. yy. sonlarında Nansen'in Türkiye'ye gelişi olan 1922 tarihine kadar Avrupa Devletleri Türk ve Müslüman göçmenlerin hak ve özgürlüklerine önemli bir dava olarak bakmamışlardır¹.

Türkiye' ye yapılan göçler konusunda Bulgaristan Türklerinin durumunu, bir bakıma upuzun bir göç tarihi olarak cereyan etmiştir. Vaktiyle Anadolu'nun Rumeli'ye göç etmiş Türklerin XIX.yy'da Osmanlı Devleti'nin bölgedeki üstünlüğü yitirme geri çekilme hareketine bağlantılı olarak Balkan Türklerinin de gerisinin geriye, Anadolu'ya doğru zorunlu göç hareketi başlamıştır. Çeşitli tarihlerde Rumeli'den Anadolu'ya Türk Göçleri, kanayan bir yara gibi, XIX.yy'dan günümüze kadar sürüp gelmiştir. Göç dalgaları kimi zaman kabarmış, kimi zamanda alçalmış, ama hiç eksik olmamıştır.

A. 1950 YILINA KADAR BULGARİSTAN TÜRKLERİNİN GÖÇÜ

Bulgaristan Türklerinin oluşturan kitleler önce Anadolu'dan o topraklara göçtüler. XIV. yy'da Osmanlı fatihleri Balkan yarımadasına atlayınca Anadolu Türk halk kitleleri de dalgan dalga Rumeli'ye geçtiler. Buraya yerleşen bu Türk kitleleri yeni köyleri kasabalar kurarak o toprakları Türk vatanı yaptılar.

XIX. yy'da Rumeli Türklerinin, Anadolu'ya doğru ikinci göçleri başladı. Bulgaristan Türklerinin ilk büyük göçü Doksanüç Muhacereti olarak kabul edilmektedir bu olay Bulgaristan'ın kuruluş günlerine rastlamaktadır. Bulgaristan, 1878'de Berlin Antlaşması ile Osmanlı Devletinin Tuna Vilayeti'nde kuruldu. Tuna nehri ile Balkan sıradağları arasında kalan Tuna Vilayeti'nde 1876 yılında 1.120.000 Türk ve 1.130.000 Bulgar yaşıyordu. Rus panislavistleri, yarı yarıya Türk ve Bulgar nüfusunun yaşadığı bu topraklar üzerinde bir Slav Devleti kurmak için yerli Türk halkını bölgeden söküp atmak düşüncesini ortaya attılar. Bu düşüncenin fiiliyata geçirilmesi 1877-1878

¹ Cevat Eren, Türkiye'de Göç ve Göçmen Meselesi, İstanbul, 1966, s.28

Bulgaristan Türklerinin Türkiye'ye Göç Hareketi (1950-1951)

Osmanlı-Rus Savaşı'nda oldu. Bulgar çetelerinin imha hareketiyle Türkler zorunlu göçe tabii tutulmuşlardır².

Osmanlı-Rus Savaşı'ndan sonra başlayan bu göç hareketlerinde Haziran 1879-Eylül 1880 tarihleri arasında Varna Limanı'ndan yaklaşık olarak 18.033 Türk Anavatana geçmiştir³. 1878-1912 yılları arasında Bulgaristan'dan 350.000 Türk göç etmek zorunda kalmıştır⁴.

Bulgaristan'ın resmi istatistiklerine göre 1893-1902 yılları arasında Türkiye'ye 70.606 göçmen gelmiştir. Bu göçün yıllara göre dağılımı şöyledir⁵:

Sene	Erkek	Kadın	Toplam
1893	5.771	5.689	11.460
1894	4.422	4.415	8.837
1895	2.492	2.603	5.095
1896	958	988	1.946
1897	1.388	1.413	2.801
1898	3.572	3.068	6.640
1899	3.818	3.536	7.354
1900	3.704	3.713	7.417
1901	4.564	4.775	9.339
1902	4.729	4.985	9.714
Toplam	35.418	35.185	70.606

Bu yıllar en durgun yıllardır. Türk-Bulgar ilişkileri normaldir. Arada ciddi bir gerginlik yoktur. Böyle olduğu halde göç durmamış, ince ince akan bir su gibi sürüp gitmiştir.

Bulgaristan Türklerinin ikinci büyük göç dalgası Balkan Savaşları'ndan sonra olmuş ve yaklaşık 200.000 kişi göç etmiştir. Bu savaşın sonunda büyük

² Bilal Şimşir, *Bulgaristan Türkleri*, İstanbul, 1986, s. 199-200

³ Bilal Şimşir, “ *Bulgaristan Türkleri ve Göç Sorunu*”, Bulgaristan'da Türk Varlığı, Ankara, 1985, s.50-51.

⁴ Dr. Hikmet Öksüz, “ Atatürk Döneminde Balkan Türklerinin Durumu”, Türk Dünyası Araştırmaları, sayı: 107, Nisan 1997, s. 99.

⁵ Bilal Şimşir, a.g.m, s. 52.

Bulgaristan Türklerinin Türkiye'ye Göç Hareketi (1950-1951)

bölümü Bulgaristan'da olmak üzere Balkan ülkelerinden göç edenlerden 115.883 kişi *Hicret ve Muhacirûn Müdiriyet-i Umumiyesi*'ne müracaat ederek iskan istemiştir.

1914-1934 yılları arasında Bulgaristan'dan Türkiye'ye yıllık ortalama 10.000 kişi göç etmiştir. 1934'de Bulgaristan'daki askeri ihtilalden sonra bu oran yılda 20.000 kişiye çıkmıştır⁶.

Cumhuriyetin ilanından sonraki ilk on yılda Bulgaristan'dan Türkiye'ye gelen göçmenlerin miktarı 101.537'dir⁷. Bu tarihten 2.Dünya Savaşı'na kadar ki dönemde gelen göçmenlerin miktarı ise şöyledir⁸:

Sene	Göçmen Sayısı
1934	2.682
1935	24.968
1936	11.730
1937	13.490
1938	20.542
1939	17.769
Toplam	198.688

İkinci Dünya Savaşı boyunca savaşı izleyen yıllarda Bulgaristan'dan Türkiye'ye göçler yavaşladı. Hemen hemen kesilme noktasına geldi. 1940-1949 yılları arasında, on yıllık dönemde, Bulgaristan'dan gelen göçmelerin sayısı şöyle olmuştur⁹:

⁶ Dr. Hikmet Öksüz, a.g.m., s.99.

⁷ Doç.Dr. Cevat Geray," Türkiye'de Göçmen Hareketleri ve Göçmelerin yerleştirilmesi" Amme İdaresi Dergisi, C. I, Sayı 1-4, Aralık 1970, s.13, Çizelge-IV

⁸ Dr. Cevat Geray, Türkiye'den ve Türkiye'ye Göçler ve Göçmenlerin İskanı, 1923-1961, Ankara 1962, Tablo-2

⁹ Bilal Şimşir, a.g.m., s.57 ; Prof.Dr. Nazif Kuyuculu, Bulgaristan, Balkan Ülkeleri İktisadi-2, İstanbul,1987,s.335.

Bulgaristan Türklerinin Türkiye'ye Göç Hareketi (1950-1951)

Sene	Göçmen Sayısı
1940	6.960
1941	3.803
1942	2.672
1943	1.145
1944	489
1945	631
1946	706
1947	1.763
1948	1.514
1949	1.670
Toplam	21.353

Bu on yıllık dönemde yılda ortalama 2100 kadar göçmen gelmiştir. Bulgaristan'ın kuruluşundan 1949 sonuna kadar geçen 72 yıllık sürede Bulgaristan'dan Türkiye'ye gelen göçmen sayısının en az olduğu dönem bu on yıllık dönem olmuştur. Bunun nedeni, Bulgaristan'dan yurt dışına çıkışların hemen hemen yasaklanmış olmasıdır. Oral Sander'e göre bu durumun bir diğer nedeni ise 2. Dünya Savaşı'ndan sonra, Bulgar Hükümeti'nin geniş çapta bir iş gücüne ihtiyacı olmasıdır. Bu nedenle Türklerin göç etmesini engelleyici davranışlarda bulunmuşlardır¹⁰. Yoksa belgedeki Türk azınlığı rahata kavuşmuş ve göç etmekten vazgeçmiş değildir. Gerçekte bu durgunluk yepyeni bir göç patlamasının habercisi olacaktır. Aşağıda bu göç patlaması ayrıntılarıyla incelenecektir.

B. 1950-1951 GÖÇÜ

2. Dünya Savaşı'ndan sonra Balkanlar yeni bir döneme girdi. Bulgaristan'daki rejim değişikliği göçleri durdurmuştur. Yukarıda da 1940-1949 arasında göç hususunda belirgin bir durgunluk gözlemlendiğini belirtmiştik. Bu yıllar arasında

¹⁰ Oral Sander, Balkan Gelişmeleri ve Türkiye (1945-1946) , Ankara,1969, s. 73.

Bulgaristan Türklerinin Türkiye'ye Göç Hareketi (1950-1951)

bir anlamda Türkiye-Bulgaristan sınırı göçe kapalı kalmıştı. Bu yüzden büyük bir birikim meydana geldi. Normal durumda bu on yıllık dönemde 150-200 bin kadar göçmen gelmesi beklenebilirdi¹¹. Bu gerçekleşmeyince kendiliğinden akıp giden suyun önünde sanki bir set çekilmiş ve setin arkasında on yıllık bir birikim olmuştur. 200.000 kişilik göçmen potansiyeli, baraj suyu gibi setin arkasında toplanmış ve 1950 yılına gelindiğinde çeşitli nedenlerle setleri zorlamaya başlamıştır.

1. GÖÇÜ HAZIRLAYAN ETKENLER

Bulgaristan'da 1942'de Komünist Parti Vatan Cephesi kuruluşunu ilan ederek tüm antifaşist güçleri bir araya topladı¹². Yeni Bulgar Komünist rejimin Türk azınlıkla ilgili en önemli politikası Bulgar Sosyalist Devleti ile bütünleşmiş, "tek bir ulusun yaratılması" idi. Bu hareketin arkasında yatan mantık alışılmış burjuva toplumunun kalıntısı olan ortadan kalkmak zorunda oluşu böylece birleşmiş bir Bulgaristan Sosyalist Devleti kurulması idi. Böyle bir hareketin mantıksal sonucu Bulgaristan'daki en büyük azınlığı oluşturan bir milyon Türkü kasıtlı olarak asimile etmektir¹³.

Komünist rejim bu amaç doğrultusunda Bulgaristan Türklerine karşı ağır bir ekonomik baskı politikasını uygulamaya koydu. Vergi miktarları artırılarak çoğunluğu köyü olan Türkiye'nin ürünlerinin büyük bir bölümünü devlete vermesi için baskılar yapıyor, eski rejimde olduğu gibi Türk çocuklarını Trudovak adı verilen işçi asker taburlarını alıp çok ağır işlere koyuyor, okul çağındaki Türk çocuklarını da Brigadir adı verilen kısa süreli işçi taburlarına alıp çalıştırıyorlardı.

1947 yılında hiç sebep yokken Türk azınlığı ileri gelenleri kalburüstü aydınları toptan tutuklanmaya başlandı. Yeni rejimin Türk halkına kuşkuyla bakması ve tutuklamalara girişmesi, Türkler arasında derin bir korku ve kaygı yarattı¹⁴.

Türk öğretmenlerinin, Türk din adamlarının, Türk esnaf ve sanatkârlarının ve hatta okul çocuklarının ve sistematik ve sürekli toplantılar

¹¹ Bilal Şimşir, a.g.e., s. 213.

¹² Nikolay Todarov, *Bulgaristan Tarihi*, İstanbul, 1979, çeviren: Veysel Atayman, s.119.

¹³ Oral Sander, a.g.e., s. 182 ; Dr. İlker Alp, *Belge ve Fotoğraflarla Bulgar Mezalimi*(1878-1989) Ankara, 1990, s.368

¹⁴ Bilal Şimşir, a.g.e., s.214 ; Dr. Cengiz Orhonlu, "*Balkan Türklerinin Durumu*", Türk Kültürü, sayı 21, Ankara, 1964, s.58

Bulgaristan Türklerinin Türkiye'ye Göç Hareketi (1950-1951)

çağrılması, kurslardan geçirilmeleri, bunlara Komünizm doktrininin aşılınmaya çalışılması, Türklerin endişelerini her geçen gün daha da artmaktaydı¹⁵. Yeni hükümetin iki önemli kararı bardağı taşıran son kararı oldu. Kararlardan biri, 1946 yılında Türk azınlık okullarının devletleştirilmesi, ikincisi de 1949'dan sonra Türklerin tarlalarının ellerinden alınıp kooperatifleştirilmeye başlanmasıdır¹⁶.

Bu kararların uygulanmaya konulması Türkler arasında büyük bir endişe ve korkuya neden oldu. Uzunca bir süre içinde Bulgarlaşma tehlikesi üzerine 1947-1948 yıllarında göç için Türk yetkililerine başvurmaya başladılar. Günden güne artan bu göç istekleri karşısında, Türkiye Bakanlar Kurulu 31 Mayıs 1947'de sorunu görüşerek konuyla ilgili bir kararname kabul etti. Kararnamenin 1. ve 2. maddeleri Bulgaristan Türklerinin göçü ile ilgilidir. Buradan anlaşıldığına göre, Türk Hükümeti Balkanlardan toplu olarak göçmen alma işini daha elverişli bir zamana bırakıyordu. Yani şimdilik Bulgaristan'da Türkiye'ye toplu olarak iskânlı göçmen alınmayacaktı. Buna karşılık serbest göçmen¹⁷ vizesiyle gelenler ve mülteciler kabul edilecek ve Türk vatandaşlığına alınacaklardı¹⁸.

1950 yılına gelinliğinde Bulgaristan'daki Türk azınlığı, bir yandan Bulgar makamlarını, öte yandan Türk makamlarını sorgulamaya başladılar. Aynı yıl içerisinde Türkiye'de de bir iktidar değişikliği olmuş demokrasi yolunda yeni adımlar atılmaya başlanmıştı. Bulgar Hükümeti Türkleri göçe zorlarken bu yeni durumu da hesaba katmıştı. Böylelikle hem yeni hükümeti zor duruma sokmak hem Türk ekonomisini ağır bir yükün altında bırakmak amaçlanıyordu¹⁹. Bunların dışında Türklerin Türkiye'ye göçe zorlanmasını bir başka ve daha önemli bir sebebi de Bulgaristan kendi iç bünyesinde eritemediği Türk azınlığından böylelikle kurtulmuş olacaktır²⁰.

1950-1951 göç hareketinde Sovyet Rusyası'nın da etkisi olmuştur. 1947'de Truman doktrini akabinde Amerika'nın Türkiye'yi Marshall yardım planı içerisine dâhil etmesi Rusya'yı harekete geçirecektir. Sovyet Rusya

¹⁵ 1951 göçünün tanıklarından Şükrüzade Güngören (1922 Yufkova Köyü doğumlu) Komünizm rejiminin uygulanmaya başladıktan sonra hareketlerinin çok kısıtlandığını ve göçe mecbur kaldıklarını Haziran 2001'de İzmir'de yaptığımız röportajda ifade etmiştir.

¹⁶ Ahmet Cebeci Bulgaristan Türklerinin Göçü Hakkında, Türk

¹⁷ Buradaki serbest göçmen Türk Hükümeti'nden yardım almayacak göçmen demektir.

¹⁸ Bilal Şimşir a.g.e.,s.215-216

¹⁹Oral Sander, Balkan Gelişmeleri...,s.71 ; Prof. Dr. Yılmaz Altuğ, Balkanlardan Anayurda Yapılan Göçler, s.111.

²⁰ İbrahim Kamil, Bulgaristan'daki Türklerin Statüsü, İstanbul, basım yılı yok, s.46-47.

Bulgaristan Türklerinin Türkiye'ye Göç Hareketi (1950-1951)

Bulgaristan'ı kullanarak Türkiye'ye üzerindeki baskılarını artırmaya amaçlamaktadır²¹.

Bulgaristan Türkleri göç izni için Bulgar makamlarına baş vurup pasaport isterken aynı zamanda Türkiye'ye dilekçe gönderiyorlardı. Artık Bulgar Türkleri için yeni bir göç dalgası başlıyordu.

2. GÖÇMENLERİN KARŞILAŞTIKLARI GÜÇLÜKLER

1950-1951 yılındaki Bulgaristan Türklerinin zorunlu göç hareketi kış şartlarında başladığından oldukça güç şartlarda cereyan etmiştir. Bulgaristan'dan çıkarılan Türk göçmenleri Türkiye'ye çok perişan ve bitkin bir halde sığınmışlardır²². Bunların Türk sınırını aşıncaya kadar çok ağır şartlara maruz bırakıldıkları ve her çeşit büyük sıkıntılar çektikleri gelenlerin ifadelerinden anlaşılmaktadır.

1950-1951 yılındaki Bulgaristan'dan gelen 154 bini aşkın göçmen arasında yapılan bir anket bu konuda ilginç sonuçlar çıkarmıştır. Bulgaristan'ın çeşitli yörelerinden gelmiş olan 9446 aile reisinin anket sorularına verdiği cevaplara göre, göçmenlerin % 11.1 kendi arzularıyla göç etmiş, % 85.3 Bulgaristan'da yaşamının imkansız olduğu için göç ettiklerini söylemişlerdir. Bulgarların göçe zorladıkları kimseler % 3 oranındadır. Demek oluyor ki göçmenlerin % 85.3'ü Bulgar rejiminden kaçmıştır.

Ankete cevap veren aile reislerinden % 24 ü Bulgarlardan şahsen kötü muamele görmediklerini söylemişlerdir. Geri kalan % 74 kadarı ise şahsen kötü muamele görmüştür. Şöyle ki % 8 i Bulgarlardan dayak yemiş % 4.3 ü Bulgar makamlarında hapsedilmiş ve sürgüne gönderilmiş, % 62 si ise çeşitli kanunsuz ve haksız fiillere ve hareketlere maruz kalmıştır. Göçmen aile reislerine Bulgaristan'daki mallarının satışlarıyla ilgili olarak da sorular sorulmuş ve beyanları şöyle oluşmuştur:

Beyanlar	Beyanda Bulunanlar	Oran%
Mallarını değerinde satanlar	215	2.6
Değerinden aşağıya satanlar	5.988	63.4
Hiç Satamayanlar	2.578	27.3
Bilinmeyen	635	6.7

²¹ Doç. Dr. Yuluğ Tekin Kurat, "Elli Yıllık Cumhuriyetin Dış Politikası (1923-1973), Belleten, c: 39, sayı 153-156 Ankara 1975, s.288

²² Prof. Dr. Yılmaz Altuğ, Balkanlardan Anayurda..., s.849

Bulgaristan Türklerinin Türkiye'ye Göç Hareketi (1950-1951)

Toplam **9.446** **100.0**

Demek ki gelen göçmenlerin ancak % 2,6 kadarı Bulgaristan'daki mallarını değerine satabilmişlerdir. Geriye kalanlar ise mallarını ya hiç satamamışlar, ya da değerinden pek düşük fiyata elden çıkarmak zorunda kalmışlardır²³. Göçmen konusunda Türkiye ile Bulgaristan arasında imzalanmış anlaşmalara rağmen, Türk göçmenlerine bu haklarından faydalanmalarına müsaade ve imkân verilmemiş, verilmek şöyle dursun, bütün varlıkları gasp edilen bu insanların Türkiye'ye tam manasıyla yoksul bir halde girmeleri hususuna ayrıca itina edilmiştir. Göçmenlerin Türk sınırını geçtikleri sıralardaki elim halleri tarafsız gözlemciler tarafından da görülmüş ve tespit edilmiştir.

Bu durum karşısında Türk Hükümeti göçmenlerin sınır ötesindeki vaziyetleri ile de alakadar olmaya çalışmış ve bunun için milletler arası Kızıl Haç ve Kızılay cemiyetlerine başvurmuştur.²⁴ Fakat bu cemiyetlerden gelen cevapta, her iki cemiyet tarafından ayrı ayrı Bulgar Kızıl Haçı nezdinde gereken bütün teşebbüsleri yapıldı, fakat adı geçen Kızıl Haç'dan olumlu bir cevap almak şöyle dursun, herhangi bir cevap dahi alınmadığı bildirilmiştir²⁵.

3. GÖÇMENLERİN MİKTARI VE STATÜSÜ

1950 yılının başında Türk-Bulgar sınırının birinci kapanış tarihi olan 6 Kasım 1950 tarihine kadar Bulgaristan'dan Türkiye'ye 30.778 göçmen gelmiştir ki bunların hepsi serbest göçmen vizesi ile girmişlerdir. Sınırın açılış tarihinden, yani 3 Aralık 1950'den 31 Aralık 1950 tarihine kadar da 21.143 göçmen gelmiştir. Bu suretle 1950 yılı içerisinde Bulgaristan'dan Türkiye'ye gelen göçmen sayısı 51.951 kişiyi bulmasına rağmen²⁶ aynı yıl içerisinde Bulgaristan'daki Türk Konsolosluklarınca Türkiye giriş vizesini alanların sayısı daha da fazladır(84.784)²⁷.

²³ Bilal Şimşir, Bulgaristan Türkleri ve Göç Sorunu, s.61-62 ; Cumhuriyet, 23 Ağustos 1950

²⁴ Cumhuriyet, 6 Ekim 1950

²⁵ Prof. Dr. Ali Tanoğlu, "Bulgaristan Türklerinin Son Göç Hareketi (1950-1951)", İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası, c:14, İstanbul, Ekim 1952 - Temmuz 1953, s. 139-140

²⁶ Prof. Dr. Ali Tanoğlu, a.g.m., s.131

²⁷ Bilal Şimşir, a.g.e. , s.224.

Bulgaristan Türklerinin Türkiye'ye Göç Hareketi (1950-1951)

Dolayısıyla giriş vizesini alan göçmenlerin tamamı hemen ülkeyi terk edememişleridir. Aylara göre 1950 yılı içerisinde Bulgaristan'dan Türkiye'ye gelen göçmenlerin miktarı şöyledir²⁸:

AYLAR	AİLE	NÜFUS
Ocak	224	816
Şubat	285	1.212
Mart	463	2.186
Nisan	588	2.387
Mayıs	296	1.274
Haziran	804	3.930
Temmuz	898	3.065
Ağustos	1.330	6.028
Eylül	1.499	7.308
Ekim	867	2.572
Kasım	-	-
Aralık	4979	21.407
Toplam	12.333	52.185

1951 yılı için Türk konsolosluklarının verdiği giriş vizesi ise önceki yıldan daha fazladır(104.686 kişi). 1951 yılının ilk aylarında gelen göçmenlerin sayısı anlaşma esası dahilinde kalmış, günde 700-800 civarında dolaşmıştır. Fakat sene ile ilerleyip hasat mevsimi yaklaşınca bu miktar gittikçe ve suretle düşmüştür. Öyle ki bütün Eylül ayı içinde gelen göçmenlerin miktarı 3 bini aşmamıştır. Nihayet 1951 yılının sonlarına doğru görülen lüzum üzerine Türk Hükümeti tarafından sınırın ikinci defa kapatılma tarihi olan 8 Kasım 1951 tarihinde göç tamamıyla durmuş ve bu tarihten sonra Bulgaristan'dan Türkiye'ye göçmen gelmemiştir.²⁹ Bu yıl içerisinde gelen göçmen miktarı 25.188 aile olmak üzere toplam 102.208 kişidir³⁰.

²⁸ Bilal Şimşir a.g.e., s. 227

²⁹ Prof. Dr. Ali Tanoğlu, a.g.m. s. 131

³⁰ Doç. Dr. Cevat Geray, a.g.e, ek tablo

Bulgaristan Türklerinin Türkiye'ye Göç Hareketi (1950-1951)

Aylara göre 1951 yılında Bulgaristan'dan Türkiye'ye gelen göçmenlerin miktarı şöyledir³¹:

AYLAR	AİLE	NÜFUS
Ocak	5073	21.325
Şubat	5538	20.237
Mart	2240	9.553
Nisan	3812	16.250
Mayıs	1668	8.008
Haziran	2098	8.646
Temmuz	1220	5.243
Ağustos	1394	5.489
Eylül	723	2.861
Ekim	886	3.455
Kasım	268	1.114
Aralık	-	-
Toplam	25.118	102.208

Gelen göçmenlerden 113.36'i üzerinde yapılan tasnife göre bunlardan 60.473(%53.4) ü erkek, 52.888 (% 46.6)i kadın; yaş gruplarına göre ise 52.462(%46.3)si 5-15 yaşında (24.778'i kadın 27.684'ü erkek), 34.860 (% 30.8)i 16-45 yaşında (16.923 kadın, 17.937 erkek), ve 26.039(%22.9)u 45 den yukarı yaşıdadır (11.187 kadın, 14.852 erkek).³²

1 Ocak 1950 tarihinden 31 ralık 1950 tarihine kadar gelmiş olan göçmenlerin meslek dağılımı şöyledir. 154 tesviyeci, 106 tornacı, 590 dokumacı, 104 kunduracı, 116 marangoz, 68 demirci, 162 tenekeci ve kalaycı, 86 öğretmen, 142 öğrenci, 63 debbağ, 71 fırıncı, 236 araba sürücüsü, 56 celep, 233 bahçıvan, 401 işçi ve amele, 6 saatçi, 12 imam, 1332 tütüncü, 173 terzi, 44

³¹ Bilal Şimşir, a.g.e., s.227.

³² Tarım Bakanı Nedim Ökmen'in 9 Mayıs 1951'de TBMM'de soruları cevaplandırırken verdiği bilgilerden; Cumhuriyet 10 Mayıs 1951

Bulgaristan Türklerinin Türkiye'ye Göç Hareketi (1950-1951)

balıkçı, 75 aşçı ve tatlıcı, 23 memur, 17 şoför, 11 değirmenci, 11 elektrikçi, 270 berber, 1067 mesleksiz ve 3950 çiftçi ailesi³³.

1950-1951 arası gelen göçmenlerin tamamının mesleki dağılımı ise şöyledir³⁴: Mesleksiz; %9.8 , Çiftçi, ormancı, balıkçı, avcı; %82.6, Sanatkarlar, madenciler, inşaat işçileri; % 4.8 Satıcılar; % 0.1, Nakliyeciler; % 0.4 Teşebbüs sahipleri, idareciler, büroyla ilgili meslekler; % 0.7, Teknik elemanlar, serbest meslek sahipleri; % 0.9.

Gelen göçmenlere ilişkin istatistik bilgilerden bunların kültür düzeyleri konusunda bilgi edinebiliriz. Bu bilgilerden Bulgaristan göçmenlerinin ülkemiz nüfusuna göre daha çok okur yazar olduğu ve göçmen kadınlar arasında okur yazarlığın daha yaygın olduğu anlaşılmaktadır.

İlköğretim görenlerin oranı göçmenlerde daha yüksektir. Bunun sosyal çevreye uyma ve ekonomik hayatta başarı bakımından göçmenler için önemi büyük olmuştur. Gelen göçmenlerin % 97.5 gibi büyük bir çoğunluğunun ana dili Türkçedir. Ana dili Bulgarca olanların oranı % 0.3 diğerininki ise % 2.2'dir. Türkçe bilmeleri Türkiye'ye uyumu kolaylaştırıcı bir etkidir³⁵.

4. GÖÇ SÜRECİNDE TÜRK-BULGAR İLİŞKİLERİ

1950-1951 göçü sürecinde Türkiye ile Bulgaristan arasındaki ilişkiler oldukça sert hatta zaman zaman kesilen gergin hava da geçmiştir. Gerginlik Bulgaristan'ın Türkiye'ye 10 Ağustos 1950 tarihli ve 304.50.1 sayılı bir nota vererek 250.000 Türk'ün Bulgaristan'dan çıkarılacağını ve Türkiye'nin bu göçmenleri üç ay gibi kısa bir süre içerisinde kabullenmelerini istemesiyle başlamıştır.³⁶ Uluslararası hukuk kurallarına pek uygun olmayan bir ifade ile yazılan bu notada Bulgar Hükümeti, Bulgar vatandaşlarına din, milliyet ve siyasi akidelerine bakmadan eşit haklar temin ettiğini beyan ederek, Bulgar Hükümeti'nin Türk azınlığın isteklerini yerine getirmek suretiyle 1925 Türk-Bulgar Antlaşması'na fiilen riayet ettiğini iddia etmektedir.³⁷ Nota verilir verilmez de binlerce Bulgaristan Türk'ü Türk sınırına yığılmış, kitleler halinde

³³ Cumhuriyet 16 Ocak 1951

³⁴ Doç. Dr. Cevat Geray, a.g.e., s.24

³⁵ Doç. Dr. Cevat Geray, a.g.m., s. 16.

³⁶ Cumhuriyet, 31 Ağustos 1950

³⁷ Dr. Suat Bilge, "Türk Bulgar Göçmen Anlaşmazlığı", İnsan Hakları Dergisi, nr:49-50, Ankara 1951, s.31-32

Bulgaristan Türklerinin Türkiye'ye Göç Hareketi (1950-1951)

sınırı geçmeye mecbur edilmişlerdir. Bu durum normal, ihtiyari bir göç değil, Prof. Ali Tanoğlu'nun deyimiyile bir "*Tehcir hareketi*" dir³⁸.

Türk Hükümeti 28 Ağustos 1950 tarihinde Bulgar notasına cevabını bildirmiştir. Bu cevabı notada Türkiye, Bulgar notasında iddia edilenlerin incelendiğini söylemekle söze başlamakta, Bulgar Hükümeti'nin ileri sürdüğü delil ve zikrettiği hadiseleri özetledikten sonra Bulgaristan'daki Bulgar vatandaşı Türklerin tabii tutuldukları rejime temas etmektedir. Daha sonra da Bulgar Hükümeti'ni ahdi vecibelerini ihmal ettiğinden şikayet etmektedir. Türk notası azınlıklar hukukunu ve genellikle insan haklarına karşı Bulgar Hükümeti tarafında yapılan devamlı tecavüzlere nihayet verilip meselenin iki ülke arasında dostane bir şekilde halledilmesi mümkün olmadığı halde Türk Hükümeti'nin, Bulgaristan Türklerine reva görülen insanlığa aykırı muameleleri milletlerarası teşekküllerin tetkikine arz etmek mecburiyetinde kalacağını belirterek devam etmektedir. Nota, Bulgar Hükümeti'nin göçmelerin menkul mallarını ve hayvanlarını kendileri ile beraber Bulgaristan'dan çıkarmalarına mani olmak suretiyle, 1925 tarihli ikamet Sözleşmesi hükümlerini ihlalden vazgeçmesini tavsiye ettikten sonra, göçmenlerin mülk ve malları bedellerine ne suretle memleket dışına çıkarabileceklerine dair iki devlet arasında yapılan mezkûr mukavele gereğince şimdiye kadar yapılmamış olan anlaşma üzerinde hemen görüşlere başlanılmasını talep ederek sona ermektedir³⁹. Bu vaziyet karşısında Türkiye milletlerarası hak ve kukunu gerektiği bütün teşebbüslere girmiş ise de, bu teşebbüslerden olumlu bir sonuç alamamıştır. Bu arada Bulgaristan, Türk notasına karşılık olarak 22 Eylül 1950'de ikinci bir nota verdi⁴⁰.

Bu arada Birleşmiş Milletler Özel Siyasi Komitede görevli Türk delegesi Nuri Birge tarafından Bulgaristan'dan sürülen Türkler meselesine Birleşmiş Milletlerin ele alması için başvuruda bulunmuştur. Ancak bu başvuruya kısa bir sürede yanıt gelmemiştir⁴¹.

Bunun üzerine 16 Ekim'de Bulgaristan'a ikinci Türk notası ve ona ekli uzun bir muhtıra verilmiştir⁴². Nota değiş tokuşu ile birlikte hükümetler nezdinde sert açıklamalar sürüp giderken iki ülke basınında da sert yayınlar

³⁸ Prof Dr. Ali Tanoğlu, a.g.m., s.31

³⁹ Türk notasının tam metni için bakınız: Ayın Tarihi, nr: 201, Ağustos 1950, Ankara s. 41-47.

⁴⁰ Bulgar notasının tam metni için bakınız: Ayın tarihi nr : 202, Eylül 1950, Ankara, s. 15-17.

⁴¹ Cumhuriyet, 5 Ekim 1950

⁴² İkinci Türk notasının tam metni için bakınız: Ayın Tarihi, nr: 203, Ekim 1950, Ankara, s.41-48.

Bulgaristan Türklerinin Türkiye'ye Göç Hareketi (1950-1951)

yapılıyordu⁴³. M. Faik Fenik, Bulgar tehcir hareketinin nedenlerini şöyle sıralamaktadır:

- a. Türklerin mallarının üzerine oturmak,
- b. Üretici olmayan çingeneleri Türkiye'ye göndererek Türkiye'nin başını belaya sokmak,
- c. Komünistleri Türkiye'ye sokmak,
- d. Türkiye'ye ekonomik bakımdan zarar vermek.⁴⁴

Siyasi gerginlik ve göç akını sürüp giderken, iki ülke arasında yeni bir bunalım çıktı. Bulgarlar, Türk göçmenlerin arasına vizesiz bazı kimselerle birlikte çingene sokarak Türk sınırından geçirmeye çalışıyorlardı.⁴⁵ Türk yasalarına ve özellikle 2510 sayılı iskan Yasası'na göre, ancak Türk soyundan olan insanlar Türkiye'ye göçmen olarak alınabiliyordu ve çingeneler Türk soyundan sayılmıyordu. Türk Hükümeti vizesiz sokulanlarla çingenelerin geri alınmasını Bulgar Hükümeti'nden istedi. Bulgarlar buna yanaşmayınca Türkiye hiç istemediği halde son çareye başvurarak 7 Ekim 1950'de Türk-Bulgar sınırını kapamak ve göçmen akımını muvakkaten durdurma mecburiyetinde kaldığını ilan etmiştir.⁴⁶ Dışişleri bakanı Fuat Köprülü karar ile ilgili olarak basına şu demeci vermiştir:

*“Haber doğrudur. Bu tedbir, Türk topraklarına Türk makamlarında vize almayan kimseleri kim bilir ne maksatla sokmak için hukuk esaslarına aykırı hareketleri önlemek maksadıyla alınmış alelade bir tedbirdir. 1925 Antlaşması'na da tamamen muğayir olarak Türk aslından olmayanları Türkiye'ye cebren sokmak isteyenler bu hareketlerinde asla muvaffak olmayacaklarını elbette anlayacaklardır. Hudut ve münasebetleri ancak o zaman tabii şekline gelecektir.”*⁴⁷

Bu siyasi gerginlik süresince Türkiye Cumhurbaşkanı Celal Bayar'da bir Kasım 1950'de TBMM'nde verdiği bir nutukta: “... Göçmenler meselesi hakkında Bulgaristan Hükümeti nezdinde yaptığımız teşebbüsler müspet bir

⁴³ Nihat Erim, “Bulgar Notası ve Cevabımız Hakkında”, Ulus, 1 Eylül 1950 ; Mehmet Faruk Gürtunca, “Bulgarlar Mütehevirmiş...”, Her Gün, 1 Eylül 1950 ; Mümtaz Faik Fenik, “Bulgaristan Türklerine Zulüm”, Zafer, 16 Eylül 1950 ; Necmettin Sadak, “Bulgaristan ve Göçmenler”, Akşam, 1 Ekim 1950

⁴⁴ Mümtaz Faik Fenik, “Bulgarların Yeni Bir Küstahlığı”, Zafer, 24 Eylül 1950

⁴⁵ Cumhuriyet, 4 Ekim 1950

⁴⁶ Cumhuriyet, 8 Ekim 1950.

⁴⁷ Cumhuriyet, 9 Ekim 1950

Bulgaristan Türklerinin Türkiye'ye Göç Hareketi (1950-1951)

netice vermediği takdirde hükümet, bu mühim ihtilaftı, milletlerarası mercilere intikal ettirmek kararını şimdiden vermiş bulunmaktadır." diyerek Bulgar Hükümeti'ne göz dağı vermektedir⁴⁸.

Aynı günlerde Dışişleri Bakanlığı'nın Elçilik ve Konsolosluklara göndermiş olduğu bir tamimde ise "*Milletler arası hukuk dairelerinin ve insanlık prensiplerinin tecvic etmediği Bulgar talebinin milletlerarası teşekküllerce tetkik ve intaç edilmesini zaruri kılacak ihmaller de derpiş edilerek ihzari mahiyette bazı faaliyetlere de geçilmiş bulunmaktadır.*" ifadesi yer almaktadır⁴⁹.

İşte, Türkiye'nin Bulgar sınırını kapatması ve özellikle sorunu Birleşmiş Milletlere götüreceği tehdidi üzerine Bulgaristan'ın tutumunda bir yumuşama olmuş ve Türkiye ile Bulgaristan arasında müzakereler başlamıştır. Bu müzakereler neticesinde günde 800 göçmen gönderilmesi şartı iki tarafça kabul edilerek 2 Aralık 1950'de sınır açılmış ve göçmen akını yeniden başlamıştır⁵⁰.

Sınırın açılmasından sonra 1950-1951 kışında Bulgaristan'dan Türkiye'ye göçmen akınları büyük boyutlara ulaştı. Nisan 1951'de Türk Hükümeti, göçmenler konusunda çok önemli bir karar aldı: 1 Ocak 1950 gününden itibaren Bulgaristan'dan Türkiye'ye gelen ve gelecek olan bütün göçmenler, "*İskânlı Göçmen*" kategorisine alındı. Yani Bulgaristan göçmenlerinin tümüne devlet eli uzatıldı. Daha sonra Türk Hükümeti'nden hiçbir yardım istemeyeceğini taahhüt etmiş olan göçmenler de iskânlı göçmen kategorisine alındılar. Bundan böyle Bulgaristan'dan gelecek olanlara "*Serbest Göçmen*" değil, "*Göçmen*" vizesi verilmesi kararlaştırıldı.⁵¹ Türkiye'nin bu kadirşinaslığına rağmen Bulgar Hükümeti bir süre sonra göçmen akını tekrar baltalamaya başladı. Göçmenler arasında yine sahte vizeli, vizesiz, çingene gibi istenmeyen kişiler sokuldu. Türk giriş vizelerinde sahtekârlıklar yapıldı. Bunun üzerine Türkiye, Bulgar Hükümeti'ne Haziran-Ekim 1951 tarihleri arasında 6 nota daha verildi. İstenmeyen kişilerin geri alınması, vizesiz kimselerin Türkiye'ye gönderilmemesini, sahtekârlık yapanların bulunup ortaya çıkarılmasını istedi. Ancak Türk notalarına Bulgarlar tarafından olumlu bir cevap verilmedi. Bunun üzerine Türk Hükümeti, 8 Kasım 1951'de bir kez daha

⁴⁸ Aynı Tarihi, nr: 204, Kasım 1950 s. 37.

⁴⁹ Oral Sander, Balkan Gelişmeleri..., s.78.

⁵⁰ Cumhuriyet, 1 Aralık 1950.

⁵¹ Bilal Şimşir, a.g.e., s.225-226.

Bulgaristan Türklerinin Türkiye'ye Göç Hareketi (1950-1951)

Türk-Bulgar sınırını kapatma kararını aldı.⁵² Bu karar 20 Şubat 1953'e kadar sürecektir⁵³.

Bulgar Hükümeti 14 Kasım'da bu hareketi protesto eden bir nota vermiş, Türk Hükümeti'de 17 Kasım tarihinde cevabi notayı vermiştir⁵⁴. Kasım ayının sonunda da (30 Kasım 1951) Bulgar Hükümeti, yayınladığı bir tebliğle Bulgaristan'dan göçü kesin olarak durdurduğunu kamuoyuna duyurmuştur⁵⁵. Bu arada haksız yere Türkiye'yi suçlamaktan da geri kalmadı. Türkiye'nin Bulgaristan Türklerini göçe özendirme için her türlü propagandaya başvurduğunu, sonra da Türkiye'nin göçü engellemeye çalıştığını ileri sürdü.

Türkiye, 1 Aralık 1951'de bir tebliğ ile Bulgar iddialarına karşılık verdi. Türkiye'nin göç etmek isteyen soydaşlarını engellemesinin söz konusu olmadığını nitekim 1950 yılından 1951 sonbaharına kadar Bulgaristan'dan 150 bin küsur göçmen alındığını, göçün devam etmesinin Bulgar Hükümeti'nin işine gelmediğini, bu yüzden sınırın kapanmasına varan olayları Bulgarların kasıtlı olarak çıkardıklarını belirtti. Bu arada Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği İstişare Komitesi, Bulgaristan Türklerinin tehirci meselesini ayrıntılı bir şekilde inceleme kararı aldı.⁵⁶ Olan, geride kalan Türklere oldu. Bulgar Hükümeti, göçü yasakladıktan sonra, Bulgaristan'da kalan soydaşlarımızın pasaportlarını topladı. Bulgaristan'da göç konusunun konuşulması yasaklandı. Göçmenlikten söz etmeye kalkışacak olanlar cezalara çarptırıldı⁵⁷. Bulgaristan Türkleri üzerine derin bir sessizlik ve umutsuzluk çöktü. Bu sessizlik 1968 Göç Antlaşmasına kadar sürecektir⁵⁸.

5. GÖÇMENLERE YARDIM FAALİYETLERİ

Güç şartlar altında ve perişan bir durumda Türkiye'ye gelen Bulgaristan Türklerine yurt içi ve yurt dışından çeşitli yardımlar yapılmıştır. Bu konudaki en büyük yardım A.B.D'nden gelmiştir. Marshall yardım planı çerçevesinde göçmenlere sarf edilmek üzere 30 milyon Türk Lirası gönderilmiştir⁵⁹. Bunun

⁵² Cumhuriyet, 9 Kasım 1951.

⁵³ Doç. Dr. Yuluğ Tekin Kurat, a.g.m., s. 289.

⁵⁴ Her iki notanın metni için bakınız: Ayın Tarihi, nr: 216, Kasım 1951, s.53-57.

⁵⁵ Cumhuriyet, 2 Aralık 1951.

⁵⁶ Cumhuriyet, 8 Aralık 1951

⁵⁷ Mümtaz Faik Fenik, "Bulgarların Yeni Bir Zulmü..." Zafer, 4 Aralık 1951

⁵⁸ Bilal Şimşir, a.g.e., s.228

⁵⁹ Cumhuriyet, 10 Ocak 1951

Bulgaristan Türklerinin Türkiye'ye Göç Hareketi (1950-1951)

dışında diğer dış devletlerden gelen yardım miktarının toplamı 250.000 TL dir⁶⁰. göçmenlerin yerleştirilmesi devresine rastlayan 1950-1960 yılları arasındaki giderlerin % 28'in bu kaynaktan karşılandığı söylenebilir. A.B.D'nin en fazla yardımı yapması ve göç hareketiyle yakından ilgilenmesi Türkiye'de büyük bir hoşnutluk yaratmış ve Amerikan sempatisinin artmasına neden olmuştur⁶¹.

Göçmenlerin bütün mal varlıklarının gasp edilerek tamamen yoksul bir halde Türkiye'ye gelmesi memlekette umumi bir teessür havası uyandırmıştır. Hemen her tarafta yardım komiteleri kurularak göçmenler için nakdi ve aynı yardımlar toplanmaya başlanmıştır. Bir müddet dağınık bir şekilde devam eden bu çalışmalar ve yardımlar Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın teşviki ve memlekette ileri gelenlerin girişimleriyle kurulan Göçmen ve Mülteciler Türkiye Yardım Birliği adı altında bir birlikle düzenli bir hal almıştır. Birliğin amacı Türkiye'ye gelen göçmen ve mültecilere ait hizmetlerde hükümete yardımcı olmaktır. Cumhurbaşkanının himayesinde kurulan bu birliğin başkanlığını Refik Koraltan yapmaktadır⁶². Yardım birliğine ilk bağıışı 2500 lira Celal Bayar yapmıştır. Bayar'ı birliğin başkanı Refik Koraltan 500 lira ile takip etmiştir⁶³.

Göçmenlere yardım konusunda iktidarda ki Demokrat Parti grubu da halkın desteğini almak için 16 Ocak 1951 tarihli toplantılarda Demokrat milletvekillerinin 250'şer lira bağıış yapmaları kararlaştırılmıştır⁶⁴. Ermeni Patrikhanesi de göçmenlere 3000 lira ile yardımda bulunmuştur⁶⁵. Yine göçmenleri yardım maksadıyla bir defaya mahsus olmak üzere piyango idaresi tarafından bir piyango düzenlemiştir⁶⁶. 7 Mart'ta çekilişi yapılacak olan bu piyangonun biletleri 8 Şubat'tan itibaren satışa sunulmuştur. Piyangoda büyük ikramiye 500 bin liradır⁶⁷. Bu girişimde 1 milyon 300 bin lira hâsılat sağlanmışır⁶⁸. Büyük ikramiyenin isabet ettiği bilet satılmadığından bu parada bağıışlara ilave edilmiştir⁶⁹. Yardım çalışmalarında halkı teşvik etmek amacıyla

⁶⁰ Prof Dr. Ali Tanoğlu, a.g.m., s.141

⁶¹ Oral Sander, a.g.e, s.80

⁶² Ayın Tarihi, nr: 212 Temmuz 1951, s. 47

⁶³ Cumhuriyet, 6 Ocak 1951

⁶⁴ Ayın Tarihi, nr: 206, Ocak 1951, s. 52.

⁶⁵ Cumhuriyet, 14 Ocak 1951

⁶⁶ Cumhuriyet, 7 Kasım 1950

⁶⁷ Cumhuriyet, 26 Ocak 1951

⁶⁸ Cumhuriyet, 22 Nisan 1951

⁶⁹ Cumhuriyet, 29 Nisan 1951

Bulgaristan Türklerinin Türkiye'ye Göç Hareketi (1950-1951)

Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın eşi Reşide Bayar 2 Şubat 1951'de radyoda bir konuşma yaparak bütün Türk kadınlarını göçmenlere yardıma çağırmıştır⁷⁰.

Göçmen ve Mülteciler Türkiye Yardım Birliği vasıtasıyla halkın Bulgaristan Türkleri Göçmenlerine yaptığı nakdi ve aynı yardım oldukça önemliydi. Nakdi yardım yurt içinden 9.188.054 lira, yurt dışından 252.537 lira olmak üzere toplam 9.438.851 liradır. Buna yurt içinden ve yurt dışından temin edilen yiyecek, içecek, battaniye, yatak, yakacak, hububat, ders malzemesi gibi değeri 5 milyon liraya yaklaşan aynı yardımları da katmak icap eder. Amerikan Ekonomik İşbirliği İdaresi (The U.s. Economic Cooperation administration) 4 milyon lira değerinde aynı yardımda bulunmuş, Uluslararası Göçmenler Örgütü (International Refugee Organization) göçmenlerin durumunu incelemek için Ankara'ya bir teknik yardım grubu,⁷¹ Dünya Sıhhat Teşkilatı İcra Konseyi'de 50 dolar kıymetinde tıbbi malzeme,⁷² Kanada'dan 6 bin dolar giyecek eşyası, Amerikalı Hrand Cevheriyan 2000 takım giyim eşyası,⁷³ Amerika'daki muhtelif mezheplere ait kiliselerin ortak teşkilatı olan World Council of Churches tarafından 60 ton buğdayla, 60 ton kuru fasulye⁷⁴ gönderilmiştir.

Diğer dış yardımlar ise şöyledir: Irak Kızılay'ı göçmenlere 100 bin lira, Amerikan Prudential Line Deniz Yolları şirketi 1000 dolar,⁷⁵ Milletlerarası Kurtarma Komitesi 50 bin ton giyilmiş eşya,⁷⁶ Afganistan da Bulunan Türk Askeri Heyeti'de 1078 lira⁷⁷ bağışlamıştır.

Bu suretle Göçmen ve Mülteciler Türkiye Yardım Birliği vasıtasıyla göçmenlere halktan temin edilen aynı veya nakdi yardımların kıymeti 15 milyon lirayı bulmuştur⁷⁸. Birlik temin edilen bu yardımları mahalli yardım komiteleri vasıtasıyla doğrudan doğruya göçmenlere dağıtmıştır. Aynı zamanda göçmen misafirhanelerinin kurulması, Türk-Bulgar göçmen sınırındaki kabul istasyonu ve göçmenlerin yerlerine gönderilip yerleştirilmeleriyle de ilgilenmiştir⁷⁹.

Bulgaristan Türklerine en büyük yardım tabiatıyla Hükümet eliyle yapılmıştır. Gelen göçmenlerin bir müddet kurulan misafirhanelerde iiaşe ve

⁷⁰ Cumhuriyet, 3 Şubat 1951

⁷¹ Oral Sander, a.g.e, s.80.

⁷² Cumhuriyet, 2 Şubat 1951

⁷³ Cumhuriyet, 4 Temmuz 1951

⁷⁴ Cumhuriyet, 21 Ekim 1951

⁷⁵ Cumhuriyet, 7 Şubat 1951

⁷⁶ Cumhuriyet, 6 Mart 1951

⁷⁷ Cumhuriyet 29 Nisan 1951

⁷⁸ Prof Dr. Ali Tanoğlu, a.g.m., s.147.

⁷⁹ Bilal Şimşir, a.g.e., s.226.

Bulgaristan Türklerinin Türkiye'ye Göç Hareketi (1950-1951)

ibateleriyle, sıhhi bakımları iskân bölgelerine nakilleri ve bu bölgelerde misafir edildikleri yerlerde bazı acil ihtiyaçları Hükümet tarafından karşılanmıştır. Türk sınırından geçen bir göçmene girdiği günden itibaren 12 gün Hükümet tarafından yardımda bulunulmuştur. 12 gün zarfında her nüfusa; Edirne'de kaldıkları süre için 300 kuruş Edirne'den İstanbul'a kadar kumanya için 180 kuruş olmak üzere toplam 720 kuruş nakdi yardım yapılmıştır⁸⁰. Hükümet göçmenler için 1 Nisan 1954 tarihine kadar 6 milyon lira sarf etmiştir. Halk ve Hükümetten gelen nakdi ve aynı bütün yardımların toplam miktarı yaklaşık olarak 85 milyon lirayı bulmuştur⁸¹.

6. GÖÇMENLERİN BARINMA SORUNU VE YERLEŞTİRİLMELERİ

Bulgaristan'dan Türkiye'ye gelen göçmenler öncelikle, Türkiye Cumhuriyeti'nin göçmenler hakkında uyguladığı mevcut mevzuata tabii tutulmuşlardır. Göçmenlere uygulanan 2510 sayılı İskan Kanunu'na göre; her göçmen Türk sınırından ilk defa girdiği yerde bir tabiiyet beyannamesi doldurarak Hükümete verir ve bir sene içinde muteber ve hüviyetini ispata yarar bir göçmen vesikası alır. Bu müddet zarfında göçmenlerin beyannameleri Bakanlar Kurulu'na incelenir. Bakanlar Kurulu göçmenleri tabiiyete alma kararını verdiği andan itibaren her göçmen Türk vatandaşlığı hakkına sahip olur. Beyannameler göçmenlerin buldukları mahallelerin nüfus memurlarına gönderilerek nüfus kütüklerine kayıtları yapılır ve ellerindeki hüviyet belgeleri alınarak nüfus kağıtları verilir(madde-6). Göçmenler hakkında ki ilk tahkikatı Türkiye'ye giriş vizesi verilmeden önce konsolosluklar tarafında yapılmakta ve göçmen yurda girdikten sonra ayrı bir muamele ve takibata tabii tutulmaktadır.

Yine mevcut mevzuata göre, göçmenlerin kendi eşyaları malları ve hayvanları gümrük vergisi ile bir defaya mahsus olmak üzere bütün tekâlif ve vergilerden muaftır. Bir göçmen ailesinin özel eşyası ile ev eşyası tamamen; meslek eşyasından; çiftçi ise, getirecekleri çift hayvanları, arabaları ve koşum teçhizatı, her türlü alet ve edevat, damızlık hayvanların; sanatkâr ve serbest melekten getirecekleri her türlü meslek ve sanat alet ve edevatı, mesleklerine ait mamul ve gayri mamul maddelerden 6000 lira değerine kadar olanları; tüccardan ise öteden beri satageldikleri mallardan getirecekleri 12 bin lira değerindeki minimum malların hiçbir vergiye tabii değildir. Hariçten gelecek

⁸⁰ Ayın Tarihi, nr:206, Ocak 1951, s. 55-56.

⁸¹ Prof Dr. Ali Tanoğlu, a.g.m.,s. 148

Bulgaristan Türklerinin Türkiye'ye Göç Hareketi (1950-1951)

göçmen ve mültecilerin pasaportları üzerinde yapılacak vize işlemleriyle kendilerine verilecek eşya ve havan vesikaları her türlü harçtan ve vergiden muaftır. Göçmen ve mülteciler memleket içinde parasız nakledilecekler, gümrük ve vergiden muafiyet, tabiiyet nüfus ve tapuya tescil, nakil muameleleri her türlü evrak ver her husustan verecekleri dilekçeler damga vergisi ile sair harçlardan muaftır.

Türkiye'ye yerleştirilen göçmen ve mülteciler 5 yıl arazi, bina ve diğer vergilerden muaftır. Hükümetçe bu göçmenlere mal edilen arazi ve yapılardan veraset ve intikal vergisi, kazanç ve vergi alınmaz. Göçmenlerin noterce yapılacak borçlanma senetleri pul ve harca tabi değildir. 22 yaşını bitirmiş göçmenler muvazzaf askerliğe tabi değildir. Emsalleriyle beraber askere alınırlar. Göçmenler nüfus kütüğüne yazılmasından iki yıl geçmeden askere çağrılmaz⁸².

Bulgaristan'dan gelen göçmenlerin iskânı iki taraflı ve anket ve etütlerle alelacele hazırlanan bir program dâhilinde iki safha da yapılmıştır: Muvakkat barınma safhası, kat'i iskân safhası.

Muvakkat barınma safhasında göçmenlerin sınırdan itibaren kat'i iskânları yapıncaya kadar geçen zaman zarfındaki işler ele alınmıştır. İlk iş olarak Edirne'de, Tekirdağ'da, İstanbul'da, Zeytinburnu ve Sirkeci'de, İzmir'de misafirhaneler hazırlanmış, transit yerleri olarak kullanılan misafirhanelerde göçmenler birkaç gün dinlendikten sonra sıhhi muayene ve bakımları yapıldıktan sonra idari formaliteler ikmal edildikten ve nihayet iskân mntıklarının tayini için gereken soruşturmalara tabi tutulduktan sonra, kat'i iskânları yapıncaya kadar bir müddet misafir olarak barınacakları müretteb mahallelerine sevk edilmişlerdir.

Bununla beraber muvakkat kaydı ile müretteb mahallerine gönderilen göçmenlerden kabil olduğu kadar fazlasına kati iskânlarının da aynı mahallerde yapılması prensibi daha başlangıçta kabul edildiğinden ve göçmenlerden çoğunun esasen bu şekilde hareket edecekleri ümit edildiğinden, göçmenler misafirhanelerde kaldıkları kısa zaman içinde kaba bir soruşturma ve mesleklerine göre bir tasnife tutulmuşlar ve buna göre muvakkat barınma bölgeleri tayin edilerek bu bölgelere tayin edilerek bu bölgelere gönderilmişlerdir.

⁸² Göçmenlere uygulanan 2510 Sayılı İskan Kanunu 1934 tarihinde yürürlüğe girmiştir. T.C. Kanunları s.2210-2223

Bulgaristan Türklerinin Türkiye'ye Göç Hareketi (1950-1951)

Gelen göçmenlerin büyük çoğunluğunu çiftçiler teşkil ettiğinde iskân bölgelerinin tayininde göçmenlerin geldikleri yerlerin iklim ve toprak şartları da nazar-ı dikkate alınmak istenmişse de, bu husus ancak kısmen tatbik edilebilmiştir.

Böyle gelen göçmenler bir taraftan memleketin daha ziyade batı bölgelerine dağıtılıp misafir olarak muvakkaten yerleştirilirken, diğer taraftan bunların kat'î iskânları ele alınmış ve bu işe 1951 yılı ilkbaharında başlanmıştır⁸³. İlk iş olarak vilayetlere bir tamim gönderilerek acele kaydıyla kabul edebilecekleri göçmen miktarını tespit ederek Toprak ve İskan Genel Müdürlüğü'ne telgrafla bildirilmesi istenmiştir⁸⁴.

Bu sıralarda Bulgaristan'dan gelecek göçmenlerin sayısı 250 bin civarında olacağı tahmin edildiğinden kat'î iskânda tek bir aile kabul edebilecek köylerin dahi hesabı yapılmıştır.⁸⁵

Göçmen ve Mülteciler Türkiye Yardım Birliği' de toplamış olduğu yardımlarla ev yapımında da göçmenlere destek olmuştur. Bu birlik Aydın merkez ilçesinde 500, Eskişehir merkez ilçesinde 300, Konya ili Cihanbeyli ilçesi Hatipoğlu-köle kuyusu mevkiinde 100, Tüfekçipınar mevkiinde 114, Pınarbaşı mevkiinde 100, İstanbul ili Rami ilçesinde 2014 ve nihayet Seyhan'ın Osmaniye ilçesinde Toprakkale mevkiinde 60 ev olmak üzere 3218 ev inşa ettirerek göçmenlere teslim etmiştir.⁸⁶ Konuyla ilgili devlet bakanı Muammer Alakant'da TBMM'nin 14 Kasım 1952 günlü oturumunda başbakan adına konuyla ilgili şu açıklamayı yapmıştır:

“Bulgaristan'dan 1950 yılı takvim yılı başından son hududun kapandığı 8 Kasım 1951 tarihine kadar 37.351 aileden, 154.393 nüfus göçmen gelmiştir. Bu 37.351 aileden 32 bini iskân edilmek için müracaatta bulunmuşlar veya iskân hakkını havi göçmen olarak tespit edilmişlerdir. Bunlara karşılık 29.084 evin inşasına başlanmış bunlardan 19.293 ev ikmal olunmuştur. Geriye kalan 9.791 evinde inşaatı hayli ilerlemiş olup yılbaşı kadar tamamlanması ümit edilmektedir. Göçmen evleri inşaatında mevcut evlere ilave veya yeniden köy tesisi suretiyle toplu olarak yaptırılanların bir kısmı taahhüde bağlanmış, diğer bir kısmı emanet yoluyla taşeronlara verilmiş, serpiştirme suretiyle köylerde

⁸³ Prof Dr. Ali Tanoğlu, a.g.m., s150-151.

⁸⁴ Cumhuriyet, 18 Kasım 1950

⁸⁵ Prof Dr. Ali Tanoğlu, a.g.m., s.151

⁸⁶ Prof Dr. Ali Tanoğlu, a.g.m., s.147

Bulgaristan Türklerinin Türkiye'ye Göç Hareketi (1950-1951)

yaptırılan ev inşaatı taahhüde bağlanmıştır. İstanbul'da Rami'de yapılmış olan göçmen evleri 2014 adettir.”⁸⁷

Göçmenler için kat'i iskan sahası olarak seçilen ve Türkiye'nin batı kısmına tekabül eden 40 vilayetten gelen cevaplardan bu illerde yerleştirilebilecek göçmen sayısının 7.211 çiftçi ve 1117 sanatkar aile olmak üzere ancak 8.323 aile, yani 41 bin kadar nüfustur. Bu durum karşısında vilayetlerden gelen cevaplar bir tarafa bırakılarak mesele yeniden ve res'en ele alınmış ve bahis konusu 40 ilin arazi varlıkları, ekonomik imkanları, nüfus yoğunlukları, ve diğer bir takım özellikleri göz önünde tutularak göçmen miktarı hesaplanmış ve bu suretle göçmenlerin iskan sahası olarak seçilen 40 vilayette 32.446 göçmen ailesinin yerleştirilebileceği sonucuna varılmıştır (EK-1).

Sonradan planın tatbiki sırasında hazırlanan listeye bazı vilayetler ilave edilmiştir (EK-2). Diğer bazılarında kısıntılar yapmak ve Diyarbakır, Elazığ, Hatay gibi başlangıçta göçmenlerin iskan sahası dışında bırakılmış olan birkaç vilayete de bir miktar göçmen ailesi gönderilmek şeklinde uğradığı değişikliğe rağmen Bulgaristan'dan gelen göçmenlerin İskanı esas itibariyle yukarıdaki hesap ve düzenlemeler dâhilinde kalmıştır.

Kat'i iskân sahasında ilk adımda göçmenlere mesken ve iş yeri temini meselesi ele alınmıştır. Bu amaçla projeler hazırlanmıştır ve bu projelere göre, biri çiftçi göçmenler için köylerde diğeri sanatkâr göçmenler için kasaba ve şehirlerde inşa edilmek üzere iki tip mesken seçilmiş ve hemen inşaatı geçilmiştir.⁸⁸ 1951'de 7.748 köy tipi, 2.087 şehir tipi, 427 hazır ev olmak üzere toplam 10.262 ev, 1952'de ise 8.933 köy tipi, 4.576 şehir tipi, 399 hazır ev olmak üzere toplam 13.908 ev yapılarak göçmenlere teslim edilmiştir.⁸⁹

Çiftçi göçmenler için kabul edilen köy tipi evler iki oda ve bir ahırdan ibarettir. Bunların büyük kısmı, $\frac{3}{4}$ 'ünden fazlası göçmenlerin muvakkaten barındıkları köylerde göçmenlerin kabul edilmiş olan iskân şekline uygun olarak serpiştirme suretiyle yapılmış, kalan az kısmı ile de ekleme ve müstakil köyler tesis edilmiştir. Bu evlerin inşaatında bizzat göçmenler de çalışmış ve taş, kum, kireç ve kerpiç gibi inşaat malzemeleri naklinde yerli halkın yardımı sağlanmıştır. Bu sayede bu tarzda yaptırılmış olan köy tipi evlerin maliyeti bin

⁸⁷ Bilal Şimşir, a.g.e., s.227-228

⁸⁸ Prof Dr. Ali Tanoğlu, a.g.m., s.152-156

⁸⁹ Doç. Dr. Cevat Geray, a.g.m., s.25

lirayı aşmadığı halde, büyük kısmı ihale yoluyla daha doğrusu ihale bedelleri yere göre 1600-2500 liraya yükselmiştir.

Sanatkâr göçmenler için kasaba ve şehirlerde yaptırılmış olan evler göçmenin arzusuna göre, dükkânlı ve dükkansız olarak inşa ettirilmiştir. İki oda ve bir hol veya iki oda, bir hol ve bir dükkandan ibaret olan bu tip evler müstakil köy evleri gibi ihale yoluyla yaptırılmış olup ihale bedelleri 1500-2500 lira arasında değişmiştir. Şehir ve kasabalarda imar hudutları dâhilindeki devlete ait arazi kanunen doğrudan doğruya göçmenlere tahsisine imkân bulunmadığı hallerde o şehir ve kasaba belediyeleri ellerindeki arsalarından lüzumu kadarını göçmenlere bağışlamışlardır⁹⁰.

7. GÖÇMENLERİ ÜRETİCİ DURUMA GETİRME ÇALIŞMALARI

Göçmenlerin meskenleri yapılırken diğer taraftan da bu kişilerin biran öce üretici duruma geçirme meselesi ele alınmıştır. İş ve İşçi Bulma Kurumu müfettişlerinden birisi göçmenlerin iş ve sanat durumlarını tespit etmek için görevlendirilmiştir⁹¹. Aynı zamanda alınması gerekli tedbirlerin tespiti için Amerika'dan bir uzman istenmiş, bunun üzerine Marshall Planı İktisadi İşbirliği teşkilatından Mr. Clifford Wilson Ankara'ya gönderilmiştir⁹².

Göçmenlerin büyük ekseriyetini çiftçi olmalarına binaen her şeyden evvel bunların iskân programı gereğince iskân edildikleri mahallerde topraklandırılmaları işlerine girişilmiştir. Çiftçiyi topraklandırma kanunun uygulanmakta olduğu bölgelerde göçmenlerin topraklandırılması toprak komisyonlarına ek vazife olarak verilmiş, bu komisyonların bulunmadığı sair yerle de ise bu amaçla özel komisyonlar kurularak gereken işlemlere başlanmıştır.

Göçmenlere dağıtılan topraklar hiçbir ihtilafa mevzu teşkil etmeyen devlete ait topraklardır. Bu dağıtımda yerli halkın ihtiyaçları da imkân nispetinde göz önünde bulundurulmuş ve bir tazyike meydan verilmemesine çalışılmıştır. Her çiftçi ailesine verilecek toprak miktarını tespit kanun tayin etmiş bulunmakla beraber bu miktar bölgeye, toprakların verim derecesine göre değişmektedir. İki nüfuslu bir çiftçi göçmen ailesine umumiyetle ortalama 40-50 dönüm arazi verilmektedir. İki den fazla beş nüfusa kadar her nüfus için bu

⁹⁰ Prof Dr. Ali Tanoğlu, a.g.m., s.156-157

⁹¹ Cumhuriyet, 20 Ekim 1950

⁹² Cumhuriyet, 14 Ağustos 1951

Bulgaristan Türklerinin Türkiye'ye Göç Hareketi (1950-1951)

miktarın % 50 si ilave edilmektedir. 5'den fazla 10 nüfusa kadar her nüfus için 5 kişilik aileye verilen toprak miktarının % 10 nispetinde bir ilave yapılmaktadır⁹³.

Göçmenlerin toprakları dağıtılırken bu toprakların hemen ekilmeye başlanması ve bu suretle göçmenlerin üretici duruma geçirilmesi hususu da düşünülmüş ve bunun için çiftçi göçmenlere toprakla beraber gerekli ziraat ve vasıtaları ve tohumluk dağıtılmış ve kredi temin edilmiştir. Hükümetin bu konudaki resmi açıklamasına göre Kasım 1951 tarihine kadar göçmenlere 703.962 ziraat arazisi 5.770.000 kilo tohumluk, 18.288.935 lira donatım ve işletme kredisi verilmiştir.⁹⁴ Sanatkâr göçmenlere ise Hükümet tarafından aile başına ortalama 14 bin lira döner sermaye sağlanmıştır.⁹⁵

Bu hususa o kadar önem verilmiştir ki herhangi bir sebepten lüzumlu ziraat vasıtaları ile vaktinde donatılmamış ve bu yüzden toprak işlerine hemen başlayamamış yahut köylünün elindeki ziraat aletleriyle işlenmesi mümkün olmayan tarlalar komisyonların emrinde bulunan traktörlerle sürülerek ekime hazır bir vaziyete getirilmiş, hatta bu işlerin ekim mevsimine tesadüf ettiği yerlerde, mevsimi kaçırmamak için tarlalara tohum atılarak dağıtılmıştır⁹⁶.

SONUÇ

Bulgaristan'da yaşayan Türk azınlığı daima uysal bir azınlık olmuş bağlandıkları toprakları işleyerek geçinen ve Bulgar ekonomisine destek olan bir azınlık şeklinde görülmüştür. Bunlar, yüzyıllar boyunca Bulgarlarla yanyana yaşamışlar, onlara dokunmamışla, ne topraklarına, ne köylerine ve ne de kiliselerine ilişmişlerdir. Buna karşılık Bulgar yönetimi bölgedeki Türk azınlığından daima rahatsızlık duymuş, zaman zaman bu insanları göçe zorlamıştır. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'ndan sonra imzalanan Berlin Antlaşması ile kısmi bağımsızlığı kazanmış olan Bulgaristan bu tarihten sonra Türklere karşı baskılarını artırarak büyük miktarlarda ki göçü başlatmıştır. Bu göç dalgası Osmanlı Devleti'nin yıkılışına kadar çeşitli tarihlerde devam etmiştir.

⁹³ Prof Dr. Ali Tanoğlu, a.g.m., s.158.

⁹⁴ Bilal Şimşir, a.g.e., s.228.

⁹⁵ Doç. Dr. Cevat Geray, a.g.e., s.23.

⁹⁶ ⁹⁶ Prof Dr. Ali Tanoğlu, a.g.m., s.158.

Bulgaristan Türklerinin Türkiye'ye Göç Hareketi (1950-1951)

Türkiye Cumhuriyeti 29 Ekim 1923'de resmen kurulduktan sonra bu tarihi meselenin önemini idrak etmiş ve meselenin çözümü için Bulgaristan'la bir antlaşma zemini kurulmaya çalışılmıştır. İkili görüşmeler 18 Ekim 1925 antlaşmayla sona ermiş ve Bulgaristan'daki Türklerin göçleri bir düzene bağlanmıştır. Bu antlaşmaya göre iki devlet Türk ve Bulgar azınlığının taşınabilir mallarını yanına alarak serbest bir şekilde göz etmelerine engel olacaklar; göç etmeyenler askere ve hükümet iş gücü kamplarına alınmayacaklardı. Bunun hukukun himayesinden yaralanacaklar ve gerekirse göç sırasında yardım da görecekerdi. Bu antlaşmanın uygulanmasıyla 2. Dünya Savaşı'nın sonuna kadar göç konusunda önemli bir sorun yaşanmamış yaklaşık olarak 100.000 e yakın göçmen Türkiye'ye gelmiştir.

2. Dünya Savaşı'ndan sonra geniş çapta iş gücüne ihtiyacı olan Bulgar Hükümeti, Türklerin göç etmesini engelleyici davranışlarda bulunmuş ve davranış Türk basının tepkisiyle karşılanmış olup, 1950 yılına kadar Türk azınlığı ve göçte yine önemli bir anlaşmazlık olmamıştır. TBMM'nin 4 Eylül 1947'de ki toplantısında dönemin Dışişleri Bakanı Hasan Saka, “... *bugünkü vaziyetin Bulgaristan'da bundan evvelki 2. Dünya Harbinden evvelki, milli hükümetler zamanındakilere nispeten daha fazla bir fenalık arz ettiğini iddia edemem... kesin ve kat'i tesirler yaratacak yeni bir tedbir almak imkanı görünmüyor...*”⁹⁷ diyerek iki ülke arasında bu konuda esaslı bir anlaşmazlık olmadığını ifade etmiştir.

Ancak, 1950 yılında çeşitli nedenlerle Bulgar Hükümeti tutumunu değiştirmiş ve 250.000 Türkü anavatana göçe zorlamıştır. Bu, Bulgar Hükümeti'nin tek taraflı bir harekettir. Türkiye 1925 Antlaşması'na aykırı olan bu hareket karşısında Bulgar Hükümeti'ni uyarmasına karşılık bir sonuç alamamış ve iki ülke arasında nota alışverişi başlamıştır. Siyasi gerginlik devam ederken son derece güç şartlar altında Bulgaristan Türklerinin göç hareketi de başlar. 1950-1951 yılları içerisinde 150.000 Türk göçe zorlanarak anavatana geldi.

1950-1951 yılları arasında ki bu kitle göç hareketi Bulgaristan Türkleri için son olmadı. 1968 yılında Bulgaristan'la Türkiye arasında imzalanan “ Yakın Akraba Göçü Antlaşmasıyla” veya “ parçalanmış aileleri birleştirmek” amacıyla, 1969-1978 yılları arasında 130.000 kadar Türk Bulgaristan'dan

⁹⁷ Oral Sander, a.g.e.s.74

Bulgaristan Türklerinin Türkiye'ye Göç Hareketi (1950-1951)

anavatan Türkiye'ye göç etti. Böylece komünist dönemde Bulgaristan'dan Türkiye'ye gelen Türk göçmenlerin sayısı 290.643 sayısına ulaştı.⁹⁸

Üçüncü büyük göç hareketi 1980'lerde meydana geldi. Todor Jivkov rejimi, 1980'lerde şiddete başvurarak Türklere zorla “*asimilasyon*” politikası uygulamaya başladı. Bu politika birçok Türk'ün ölümüyle sonuçlandığı gibi 300.000'i aşkın Bulgaristan Türkünün Türkiye'ye göç etmesine yol açmış⁹⁹ ve yeni dramlar yaşanmıştır. Bulgaristan Türklerinin yıllardır yaşadığı bu göç hareketi 1990'lardan itibaren yavaşlayarak günümüze kadar gelmiştir.

EK-1

ŞEHİR	Emsale Göre Yerleştirilecek Göçmen Sayısı
Afyon	483
Amasya	283
Ankara	3.417
Antalya	1.188
Aydın	902
Balıkesir	1.818
Bilecik	265
Bolu	372
Burdur	100
Bursa	762
Çankırı	238
Çanakkale	552
Çorum	1.282
Denizli	856
Edirne	263
Erzincan	255
Eskişehir	732
İçel	1.004

⁹⁸ Hasan Şenyurt, “*Bulgaristan Türklerinin Dramı-2, Milliyet 22 Şubat 1985*”, Türk Kültürü, sayı:263, Mart 1985, s.226

⁹⁹Barışa Çağrı, Uluslararası Komisyonun Balkanlar Hakkındaki Raporu, İstanbul, 1998, s. 163

Bulgaristan Türklerinin Türkiye'ye Göç Hareketi (1950-1951)

İstanbul	205
İzmir	638
Kastamonu	565
Kayseri	996
Kırklareli	378
Kırşehir	945
Kocaeli	352
Konya	2.697
Kütahya	460
Manisa	900
Maraş	454
Muğla	690
Niğde	1.131
Samsun	373
Seyhan	1.390
Sivas	2.474
Tekirdağ	542
Tokat	332
Yozgat	1.316
Zonguldak	360
Toplam	32.446

Kaynak: Prof. Dr. Ali Tanoğlu, “Bulgaristan Türklerinin Son Göç Hareketi(1950-1951)”, İ.Ü İktisat Fakültesi Mecmuası, c:14, Ekim 1952-Temmuz 1953, s. 128-161.

EK-II

İskân Hakkına Sahip Olduğu Tespit Edilen

ŞEHİR	İskân Planına Göre Yerleştirilecek Aile Adedi	AİLE	Çiftçi Nüfus	AİLE	Esnaf ve Sanatkar Nüfus
Afyon	269	265	1.225	2	8
Amasya	113	129	329	315	1114

Bulgaristan Türklerinin Türkiye'ye Göç Hareketi (1950-1951)

Ankara	3417	897	3.697	24	90
Antalya	118	445	2.136	58	213
Aydın	902	700	3.030	563	2445
Balıkesir	1818	1.565	6.905	11	226
Bilecik	265	206	938	11	33
Bolu	280	197	1.004	22	104
Burdur	166	431	1.983	1.075	4.024
Bursa	949	1.991	9.105	32	180
Çanakkale	564	590	2.647	13	58
Çankırı	218	42	155	5	25
Çorum	1282	400	1.838	93	362
Denizli	865	340	1.445		
Diyarbakır	23	23	23	111	342
Edirne	903	567	2.492	2	9
Elazığ	129	85	323		
Erzincan	255	74	328	848	3.254
Eskişehir	732	979	3.933		
Hatay	65	65	240	11	49
İçel	1004	607		8	28
Isparta	197	162	715	2.806	10.522
İstanbul	22	471	2.283	614	2.476
İzmir	638	1.102	4.879	14	45
Kastamonu	311	101	469	75	285
Kayseri	998	283	1.228	253	1.027
Kırklareli	508	1.452	6.486		
Kırşehir	945	491	2.013	61	242
Kocaeli	452	391	1.900	13	55
Konya	2683	1.006	4.193	39	136
Kütahya	438	360	1.526	1	4
Malatya	118	50	245	142	606
Manisa	1139	997	4.411	5	18
Maraş	454	235	1.105	21	96

Bulgaristan Türklerinin Türkiye'ye Göç Hareketi (1950-1951)

Muğla	505	484	2.236	3	17
Niğde	1134	400	1.807	28	113
Samsun	502	475	2.117	23	91
Seyhan	1455	1.506	6.521		
Sinop	250	50	209	4	15
Sivas	2474	431	1.749	203	709
Tekirdağ	1036	1.361	657	6	35
Tokat	211	202	970	65	244
Yozgat	1316	730	3.379	46	176
Zonguldak	121	74	321		28.429
Toplam	33.595		100.739		

Kaynak: Prof.Dr.Ali Tanoğlu, “Bulgaristan Türklerinin Son Göç Hareketi(1950-1951)”, İ.Ü İktisat Fakültesi Mecmuası, c:14, Ekim 1952-Temmuz 1953, s. 155.

KAYNAKÇA

Sürelî Yayınlar

Yayın Tarihi, 1950-1951

Akşam, 1950-1951

Cumhuriyet, 1950-1951

Zafer, 1950-1951

Kitap

Prof. Dr. Cevat Eren, Türkiye'de Göç ve Göçmen Meselesi, İstanbul, 1966

Prof. Dr. Bilal Şimşir, Bulgaristan Türkleri, İstanbul, 1986

Dr. Cevat Geray, Türkiye'den ve Türkiye'ye Göçler ve Göçmenlerin İskanı, 1923-1961, Ankara 1962

Prof.Dr. Nazif Kuyucuklu, Bulgaristan, Balkan Ülkeleri İktisadı-2, İstanbul,1987

Oral Sander, Balkan Gelişmeleri ve Türkiye (1945-1946) , Ankara,1969

Nikolay Todarov, Bulgaristan Tarihi, çeviren: Veysel Atayman, İstanbul, 1979

Dr.İlker Alp, Belge ve Fotoğraflarla Bulgar Mezalimi(1878-1989) Ankara, 1990

İbrahim Kamil, Bulgaristan'daki Türklerin Statüsü, İstanbul, basım yılı yok

Barışa Çağrı, Uluslararası Komisyonun Balkanlar Hakkındaki Raporu, İstanbul, 1998

Kadircan Kafılı, Türkiye'ye Göçler, İstanbul, 1966

Beğlan Toğrol, 112 Yıllık Göç (1878-1989), İstanbul, 1989

Makale

Dr. Hikmet Öksüz, "Atatürk Döneminde Balkan Türklerinin Durumu", Türk Dünyası Araştırmaları, sayı: 107, Nisan 1997, s. 99

Prof. Dr. Bilal Şimşir, " Bulgaristan Türkleri ve Göç Sorunu", Bulgaristan'da Türk Varlığı, Ankara, 1985, s.50-51

Bulgaristan Türklerinin Türkiye'ye Göç Hareketi (1950-1951)

Prof. Dr. Bilal Şimşir, “*Bulgaristan Türkleri*”, Türk Kültürü, sayı:263, Mart 1985, Ankara, s.137-151

Doç.Dr. Cevat Geray, “*Türkiye’de Göçmen Hareketleri ve Göçmelerin Yerleştirilmesi*”, Amme İdaresi Dergisi, C. I, Sayı 1-4, Aralık 1970, s.8-36

Dr. Cengiz Orhonlu, “*Balkan Türklerinin Durumu*”, Türk Kültürü, sayı:21, Ankara, 1964, s.49-60

Doç. Dr. Yuluğ Tekin Kurat, “*Elli Yıllık Cumhuriyetin Dış Politikası(1923-1973)*”, Belleten, c.39,sayı 153-156, Ankara 1975, s.265-308

Prof. Dr. Yılmaz Altuğ, “*Balkanlardan Anayurda Yapılan Göçler*”, Belleten, c:LV, sayı:212, Nisan 1991, Ankara, s.109-120

Prof. Dr. Yılmaz Altuğ, “*Balkanlardan Anayurda Yapılan Göçlerin Mahiyeti*”, İ.Ü, Hukuk Fakültesi Dergisi, c:33, sayı:1-2, İstanbul, 1967, s.846-857

Prof. Dr. Ali Tanoğlu, “*Bulgaristan Türklerinin Son Göç Hareketi (1950-1951)*”, İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası, c:14, İstanbul, Ekim 1952 - Temmuz 1953, s. 129-161

Dr. Suat Bilge, “*Türk Bulgar Göçmen Anlaşmazlığı*”, İnsan Hakları Dergisi, nr: 49-50, Ankara 1951, s.31-37

Selahattin Yılmaz, “*Bulgaristan Türkleri*”, Bulgaristan’daki Müslüman Türklerin Dramı, İstanbul, 1985, Hazırlayan: Abdurrahman Dede, s.49-55

Ahmet Cebeci, “*Bulgaristan Türklerinin Göçü Hakkında*”, Türk Kültürü, sayı:63, Ocak 1968, Ankara, s.189-193

Ahmet Cebeci, “*Bulgaristan Türkleri*”, Türk Kültürü, sayı:69, Temmuz 1968, Ankara, s.666-668

Ramazan Müftüler, “*Bulgaristan’daki Türkler*”, Yeni Batı Trakya, sayı:6, Eylül 1983, s.42-43

Hasan Şenyurt, “*Bulgaristan Türklerinin Dramı-2, Milliyet 22 Şubat 1985*”, Türk Kültürü, sayı:263, Mart 1985, s.226

Türker Acaroğlu, “*Bulgaristan Türklerinin Dünü-Bugünü-Yarını*”, X.Türk Tarih Kongresi(22-26 Eylül 1986, Ankara), Kongreye Sunulan Bildiriler, c:IV, Ankara, 1993, s.1487-1500

Nihat Erim, “*Bulgar Notası ve Cevabımız Hakkında*”, Ulus, 1 Eylül 1950

Bulgaristan Türklerinin Türkiye'ye Göç Hareketi (1950-1951)

Mehmet Faruk Gürtunca, “*Bulgarlar Mütehevirmiş...*”, Her Gün, 1 Eylül 1950

Mümtaz Faik Fenik, “*Bulgaristan Türklerine Zulüm*”, Zafer, 16 Eylül 1950

Mümtaz Faik Fenik, “*Bulgarların Yeni Bir Zulmü...*” Zafer, 4 Aralık 1951

Necmettin Sadak, “*Bulgaristan ve Göçmenler*”, Akşam, 1 Ekim 1950.

Mümtaz Faik Fenik, “*Bulgarların Yeni Bir Küstahlığı*”, Zafer, 24 Eylül 1950